

arxiu

90 anys d'Esquerra: el partit de masses hegemònic de la Catalunya republicana i popular

vista prèvia >

90 anys de trajectòria ininterrompuda, en tota circumstància —monarquia, república, dictadura, democràcia, exili, repressió, resistència, clandestinitat...— és una bona oportunitat per a reflexionar sobre quines foren les claus de l'èxit que van convertir a una novíssima organització, creada a les acaballes de la dictadura primoriverista, en la força política hegemònica de la dècada de 1930, catalitzant i modelant com ningú la fesomia de la Catalunya republicana i popular.

Josep Vall

Director executiu de la Fundació Josep Irla

jvall@irla.cat

El partit degà

Un dels drets fonamentals d'un règim democràtic és el dret d'associació política: la possibilitat que un conjunt de ciutadanes i ciutadans que comparteixen unes mateixes idees s'agrupin per a estructurar-les, difondre-les i fer-les avançar en el si de la societat en la que viuen. Fundar partits polítics, doncs, és un fet quotidià en una societat democràtica, però que un partit compleixi 90 anys de vida, com aquest 2021 ha fet Esquerra Republicana de Catalunya, és un fet gairebé insòlit.

En 90 anys el país ha vist crear-se i desaparèixer multitud de partits polítics. No en queda cap dels anteriors a Esquerra Republicana: ni la Lliga Regionalista, ni el Partit Republicà Radical, ni Acció Catalana Republicana... I ben pocs de les dotzenes i dotzenes que es crearen després: ni Unió Democràtica de Catalunya, ni el Partit Socialista Unificat de Catalunya, ni Convergència Democràtica de Catalunya... per citar-ne només sis dels més rellevants.

I malgrat ser el partit degà de la política catalana i haver estat la força

hegemònica de la Catalunya republicana, sobta l'escàs interès —excepcions a banda, generalment notables—¹ que ha merescut la seva trajectòria, si més no en termes relatius respecte a la centralitat de la seva importància en la història de la nostra nació. I quan ha estat recordada sovint ho ha estat des d'un punt de vista ple de prejudicis i llocs comuns que han acabat oferint d'ella una caricatura grotesca com el partit de «la petita i mitjana burgesia». Ja ens va dir Joan Fuster (1922-1992) que «la política o la fas o te la fan». I val a dir que aquesta brillant reflexió és perfectament aplicable al cas: la història o l'escrius o te l'escriuen. Aquest article és un assaig de síntesi del que va ser i representà amb la seva fundació fa nou dècades, Esquerra Republicana.

Els orígens

Esquerra apareix el 1931 com la confluència, en major o menor me-

1 POBLET, *Història de l'Esquerra Republicana de Catalunya, 1931-1936*; SALLÉS, *Quan Catalunya era d'Esquerra*; IVERN, *Esquerra Republicana de Catalunya (1931-1936)*; ALQUÉZAR (et al.), *Esquerra Republicana de Catalunya: 70 anys d'història, 1931-2001*; CULLA, *Esquerra Republicana de Catalunya, 1931-2012. Una història política*.

sura, d'amplis sectors procedents de diverses tradicions polítiques presents a Catalunya: el republicanisme que maldava per acabar amb un règim dinàstic antidemocràtic; el federalisme que volia modernitzar i redefinir els poders de l'Estat descentralitzant-lo; el catalanisme cultural i lingüístic de centenars d'entitats cíviques, punta de llança del procés de desvetllament nacional iniciat amb la Renaixença; les reivindicacions obreres i rabassaires, a les fàbriques i al camp, les de caire llibertari però també les emmirallades en el laborisme anglosaxó i el socialisme centreeuropeu, amb certa fascinació per la recent Revolució Russa; el separatisme insurreccional enlluernat en l'exemple irlandès...

Però Esquerra Republicana va esdevenir molt més que un espai de confluència. ERC va aconseguir la quadratura del cercle, sintetitzant magistralment aquelles diverses tradicions en el seu programa. Una síntesi plasmada de manera diàfana ja en el seu nom: Esquerra —justícia social—, República —compromís democràtic— i Catalunya —llibertat nacional.

La creació d'Esquerra Republicana de Catalunya fou possible gràcies a l'impuls del grup de *L'Opinió*

Malgrat que el nom és ben explícit, ben sovint, des de diverses tradicions historiogràfiques s'ha posat en qüestió i menystingut la seva identitat política. Però és una evidència que una organització no dura 90 anys sense un fort arrelament ideològic i social.

Els lideratges

La Conferència d'Esquerres Catalanes —inaugurada el 17 de març de 1931 amb els treballs sectorials que van tenir lloc a l'Ateneu Republicà de Gràcia i closa els dies 18 i 19 en les sessions plenàries celebrades al Foment Republicà de Sants—, que va portar a la creació d'Esquerra Republicana de Catalunya, fou possible gràcies a l'impuls del grup de *L'Opinió*, un reduïdíssim nucli de professionals liberals —advocats i periodistes: Joan Casanelles (1904-1986),² Pere Comas (1892-1969), Joan Lluhí (1897-1944),³ Joaquim Ventalló (1899-1996)⁴ i Antoni Xirau

(1898-1976)— que liderats políticament per Lluhí, havien fundat el 1928 el setmanari *L'Opinió*⁵ des del qual maldaven per articular un programa comú de l'oposició democràtica a la dictadura primoriverista. La seva tribuna periodística —subtitulada des del 1930 «setmanari socialista»— fou el punt de trobada i reflexió pública de socialistes, comunistes, anarquistes, catalanistes, separatistes... que amb els mesos anà destil·lant un mínim denominador comú amb els elements més dinàmics del republicanisme clàssic d'arrel federal.

Aquest estava representat d'un costat pel Partit Republicà Català liderat per l'advocat i periodista Lluís Companys (1882-1940)⁶ —que a més en aquells moments encapçalava la força del sindicalisme agrari, la Unió de Rabassaires i dirigia el seu portaveu *La Terra*— i el mestre Marcel·lí Domingo (1884-1939),⁷ després de

l'assassinat de l'advocat laboralista Francesc Layret (1880-1920),⁸ líder natural del mateix; i per l'altre de dotzenes d'entitats i periòdics de caire local i comarcal amb una implantació sovint hegemònica en els seus àmbits territorials i que havien anat seguint l'estela de les diferents opcions estratègiques del catalanisme republicà, des de Solidaritat Catalana⁹ fins al Bloc Republicà Autonomista passant pel Centre Nacionalista Republicà¹⁰ i la Unió Federal Nacionalista Republicana.

D'entre aquestes entitats i publicacions cal destacar-ne algunes pel consolidat i fort lideratge dels seus capdavanters, que aportaven ja d'entrada un considerable cabal polític i electoral al nou partit, com ara el metge Humbert Torres (1879-1955)¹¹ amb la Joventut Republicana de Lleida i el periòdic *La Jornada*; el geògraf i pedagog Miquel Santaló (1888-1961) a Girona, l'industrial

2 CULLA, Joan Casanelles i Ibarz (1904-1986). *Memòries i biografia*.

3 UCELAY-DA CAL; GONZÀLEZ I VILALTA. *Joan Lluhí i Vallescà. L'home que va portar la República*.

4 VINYES I ROIG. *Visca la República! Joaquim Ventalló, periodista, polític, poeta i traductor*.

5 GUILLAMET LLOVERAS, *El setmanari L'Opinió i la fundació d'Esquerra Republicana de Catalunya (1928-1931)*.

6 SOLÉ I SABATÉ, *1882-1940. Lluís Companys, polític fins a la mort*.

7 SANCHO, *El Marcel·linisme a les Terres de l'Ebre (1914-1939)*.

8 FERRER, *Francesc Layret (1880-1920)*.

9 RUBÍ; ESPINET, *Solidaritat Catalana i Espanya*.

10 IZQUIERDO (Coord.), *Els orígens del republicanisme nacionalista. El Centre Nacionalista Republicà a Catalunya (1906-1910)*.

11 BARRULL, *Humbert Torres, metge, filòsof, polític*.

Calia una espurna per a iniciar el procés d'ignició, per a aconseguir que els seus plantejaments teòrics connectessin amb l'estat d'ànim del país: Francesc Macià

surer Josep Irla (1876-1958)¹² al Baix Empordà i l'escriptor Josep Puig Pujades (1883-1949) del periòdic *Empordà Federal*¹³ de Figueres, amb el Partit Republicà Federal Nacionalista de les Comarques Gironines; el periodista Pere Cavallé (1880-1939) amb el Foment Nacionalista Republicà de Reus i el periòdic *Foment*;¹⁴ l'empleat administratiu Samuel Morera (1889-1969),¹⁵ amb Fraternitat Republicana de Terrassa, redactor en cap del seu òrgan *L'Acció*; el pèrit agrícola i impulsor del cooperativisme Joan Ventosa i Roig (1883-1961)¹⁶ amb el Centre Democràtic Federalista de Vilanova i la Geltrú i el periòdic *Democràcia*; o el sabater Josep Abril (1869-1939),¹⁷ amb el Centre Republicà Federal de Mataró i el periòdic *Llibertat*.

12 CALVET; ROIG I ROSICH, *Josep Irla, president de la Generalitat de Catalunya a l'exili*.

13 TEIXIDOR, *Josep Puig Pujades, líder del republicanisme empordanès*; TEIXIDOR, *Amb la República al cap i Catalunya al cor: Empordà Federal, 1911-1938*.

14 FERRÉ, *Pere Cavallé, ciutadania republicana*.

15 PUY, *Samuel Morera, alcalde republicà de Terrassa*.

16 ROTGER, *Joan Ventosa i Roig, impulsor del cooperativisme, de Catalunya a Mèxic*.

17 COLOMER, *Josep Abril, alcalde de Mataró afusellat pel franquisme*.

A ells caldria afegir-hi les noves for-nades d'aquest catalanisme republicà que s'havia estès per tot el país com una taca d'oli: el pagès i líder rabassaire Pere Aguilera (1901-1991), del Centre Democràtic Republicà de Rubí i el seu portaveu quinzenal *La Lluita*; el comerciant Enric Canturri (1897-1971),¹⁸ del Centre Republicà de la Seu d'Urgell; el comptable Antoni Dot (1908-1972),¹⁹ impulsor del periòdic *Acció Ciutadana*, d'Olot; el mestre Martí Rouret (1902-1968),²⁰ amb la Federació Republicana Federal Socialista de la Terra Alta i la Ribera i el periòdic *L'ideal de l'Ebre*; o l'impressor i periodista Joan Sauret (1899-1985), impulsor i director del quinzenal *Pla i Muntanya*, de Balaguer.

A l'entesa d'aquests dos nuclis —el grup de *L'Opinió* des de Barcelona i el republicanisme d'arrel federal estès per tot el territori—, però, li calia una espurna per a iniciar el procés d'ignició, per a aconseguir que els seus plantejaments teòrics connectessin

18 GALLART, *La lluita per la República a la Seu, a l'Alt Pirineu i a Andorra: la figura d'Enric Canturri (1931-1939)*.

19 PLANAS, *Antoni Dot i Arxer, 1908-1972*.

20 BRUGUERA, *Martí Rouret, L'Escala, Móra d'Ebre, Barcelona, Mèxic*.

amb l'estat d'ànim del país, fart de set anys de dictadura militar i de dècades de monarquia corrupta. I aquesta espurna fou la tornada i el lideratge de l'exmilitar Francesc Macià (1859-1933),²¹ convertit en una icona de la dignitat del país després de l'intent insurreccional de Prats de Molló de 1926. Macià amb els seus lloctinents, el poeta Ventura Gassol (1883-1980)²² i el metge higienista Jaume Aiguader (1882-1943),²³ posaren la seva minúscula organització, Estat Català, i un estol d'entitats separatistes que hi orbitaven —com la Joventut Nacionalista La Falç, on militava l'agent comercial Josep Tarradellas (1899-1988)— al servei de la causa de la unificació programàtica del catalanisme republicà d'esquerres.

El programa

La Conferència d'Esquerres Catalanes s'estructurà en sis ponències titulades: Qüestió social; Problema

21 SOLÉ I SABATÉ, *1859-1933. Francesc Macià. Una Catalunya lliure, justa, pròspera i gloriosa*.

22 FORT, *Ventura Gassol, un home de cor al servei de Catalunya*.

23 PÉREZ NESPEREIRA, *Jaume Aiguader, la nació popular*.

ERC aspirava a la transformació progressiva del règim de propietat privada en un altre de col·lectiu que fes impossible l'exploració econòmica de l'home per l'home

religiós; Problema agrari; Ensenyament; Economia, Finances i Cooperativisme; i Justícia. Un cop discutides, esmenades i aprovades, amb un preàmbul titulat «Declaració de principis» van constituir els *Principis Bàsics d'Esquerra Republicana de Catalunya*,²⁴ un sintètic document de vint-i-quatre pàgines que marcà l'acció de govern durant la dècada republicana i fou profusament difós en múltiples edicions des del 1931 —i reproduït a la premsa vinculada al partit— i al llarg dels gairebé quaranta anys de l'exili, a França i Mèxic.

La «Declaració de principis» declarava inviolable tota una sèrie de drets cívics i polítics: a la vida; a la lliure emissió i difusió del pensament; a la lliure expressió de consciència i exercici de culte; a l'ensenyament primari gratuït i obligatori; al treball i els seus fruits; a la llibertat de locomoció i elecció de domicili; a la inviolabilitat del domicili i la correspondència; a la reunió, associació, manifestació i vaga; a la igualtat davant la llei; i a la participació de

dones i homes majors de vint anys en el govern per sufragi directe i amb capacitat d'ésser elegits. Considerava la voluntat popular com a única font de dret i origen exclusiu i legítim del poder; consagrava la divisió de poders en legislatiu, judicial i executiu, tots sobirans i independents; la república com a forma de govern amb les lleis fonamentals sotmeses a referèndum popular; i la plena autonomia de municipis i comarques. Finalment, estimava una evidència indiscutible el caràcter nacional de Catalunya i apostava per exercir la seva facultat d'autodeterminació amb la constitució d'un Estat Català federat amb la resta de pobles ibèrics regits democràticament.

En la «Qüestió social» aspirava a la transformació progressiva del règim de propietat privada en un altre de col·lectiu que fes impossible l'exploració econòmica de l'home per l'home, regular els salaris d'acord amb el cost de la vida, reduir la jornada de treball a 8 hores, prohibir el treball infantil, crear cases-bressol de protecció de l'infant i la dona embarassada, fixar els descans dominical, les vacances, les assegurances i el retir obrer i emparar les organitzacions sindicals.

En el «Problema religiós» apostava per la neutralitat de l'estat, l'ensenyament laic, la llibertat de culte, el respecte a totes les confessions, la prohibició d'actes litúrgics a la via pública i la possibilitat d'anul·lar concordats amb la Seu Papal, però amb relacions diplomàtiques amb ella.

En el «Problema agrari», i amb el conflicte rabassaire en plena eferescència, defensava un horitzó de socialització de la terra que l'expropiés dels grans propietaris allunyats del seu treball i la posés a l'abast dels seus conreadors.

En «Ensenyament» afirmava el dret universal a l'educació, a la gratuïtat i obligatorietat de la primària i a la laïcitat del personal tècnic. I fixava com a urgentíssim reduir a la insignificança la xifra paorosa d'analfabetisme en un període de quinze anys.

En «Economia, Finances i Cooperativisme», marcava diverses fites amb l'objectiu d'arribar a un sistema econòmic definitiu de caràcter socialista, subratllant la singular importància del cooperativisme de producció, agrícola i de consum i distribució.

24 ESQUERRA REPUBLICANA DE CATALUNYA, *Principis bàsics aprovats per l'Assemblea de constitució del Partit d'Esquerra Republicana de Catalunya*.

Els Principis Bàsics d'ERC del 1931 beuen bàsicament de dues grans tradicions: del liberalisme en les qüestions polítiques i civils i del socialisme no dogmàtic en les econòmiques i socials

I finalment a «Justícia» defensava la protecció dels perseguits polítics estrangers, la fi de les tortures, un règim penitenciari reeducatiu, la supressió de la pena de mort i la justícia gratuïta.

En resum, els Principis Bàsics d'ERC del 1931 beuen bàsicament de dues grans tradicions: del liberalisme en les qüestions polítiques i civils i del socialisme no dogmàtic en les econòmiques i socials. Es fixava així un sintètic però ampli programa de reforma a tots els nivells, en els àmbits polític, econòmic i social.

Un programa que Esquerra va desenvolupar en totes les institucions on seria present, mitjançant l'aprovació de lleis a les Corts espanyoles i al Parlament de Catalunya i amb l'obra de govern al capdavant de la Generalitat i de la immensa majoria d'ajuntaments del país. Amb una activitat legislativa tan important com l'aprovació de la Llei sobre la igualtat jurídica de la dona i dels cònjuges, la Llei de Contractes de Conreu, la Llei de cooperatives, la Llei Municipal, la Llei de coordinació i control sanitari, la Llei sobre conservació del patrimoni històric, artístic i científic

de Catalunya... L'impuls de l'acció de govern amb la creació del Patronat Català de Protecció de la Dona, de l'Institut de l'Atur Forçós, de la Caixa de Crèdit Industrial i Comercial, de la Universitat Autònoma de Barcelona, de l'Institut Escola, dels Serveis d'Estadística... I la promulgació dels decrets sobre la interrupció artificial de l'embaràs, sobre la implantació de la setmana laboral de 40 hores, sobre la divisió territorial de Catalunya... Tot plegat en els vuit anys escassos que van de la proclamació de la República i la instauració de la Generalitat —l'abril de 1931— a la derrota militar —el febrer de 1939— i malgrat les convulsions del període —Bienni Negre i Guerra Civil— que a la pràctica reduïren la normalitat institucional a menys de quatre anys.²⁵

Els resultats electorals

Una setmana després de la seva fundació, ERC afrontava una decisió transcendental: presentar-se o no a les eleccions municipals convocades

²⁵ MARÍN (comissari). *ERC, 70 anys. I obrirà solcs l'Esquerra catalana*. Exposició del 70è aniversari de la fundació d'Esquerra Republicana de Catalunya, al Museu d'Història de Catalunya.

per la monarquia com a darrer intent de continuar en el poder. Malgrat la qualitat dels seus líders i l'ampli abast territorial de la seva implantació, a priori hi havia altres partits més ben situats en les fronteres electorals en competència amb el catalanisme republicà d'esquerres: el Partit Republicà Radical (PRR), d'Alejandro Lerroux (1864-1949) disputava una franja gens menyspreable de vot popular urbà i el Partit Catalanista Republicà (PCR), de centre-esquerra, tenia una trajectòria més sòlida, doncs havia estat creat el 1923 com a Acció Catalana, fruit d'una escissió de joves intel·lectuals liberals de la Lliga Regionalista i havia recollit algun petit triomf electoral just abans de la dictadura primoriverista. Les eleccions municipals portaren arreu del territori la formulació de candidatures de geometria variable amb combinacions diverses d'aquests tres actors, que assoliren una victòria incontestable, obtenint la majoria d'alcaldis de les grans poblacions del país, enfront l'altre protagonista antagònic, el catalanisme de dreta de la Lliga Regionalista.²⁶

²⁶ SOLER. *Les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931 a Catalunya*.

L'abril de 1931, la disjuntiva per a ERC era no presentar-se o fer-ho en inferioritat de condicions assajant una coalició amb una força de gran afinitat, la USC

Però la batalla central es lliurava a Barcelona, el Cap i Casal del país. ERC, conscient de les seves limitacions estructurals —sense premsa diària pròpia ni gaire temps material per a haver-se desplegat— plantejà al PCR un acord amb la incorporació de mitja dotzena de candidats dels trenta-tres regidors a elegir en deu districtes —el districte menys poblat elegia tres regidors i els més grans fins a sis. Però el PCR, confiat en la victòria en solitari, ho refusà. La disjuntiva per a ERC era no presentar-se o fer-ho en inferioritat de condicions assajant una coalició amb una força de gran afinitat, la Unió Socialista de Catalunya (USC).

La decisió final va canviar per a sempre la història del país. La proximitat ideològica amb la USC era evident, com mostra la col·laboració dels seus dirigents a les pàgines de *L'Opinió*, la seva participació en els debats previs a la Conferència d'Esquerres Catalanes o la doble militància durant anys de Jaume Aiguader a Estat Català i la USC. De fet la diferència fonamental entre ERC i la USC era un problema doctrinal: la USC era una organització socialista d'inspiració marxista i com a tal definida com a

«partit de classe»; i el socialisme no dogmàtic del qual bevia la nova Esquerra Republicana no era marxista i per tant s'afirmava com a partit interclassista i integrador, de «classes populars».

Val a dir que aquest plet doctrinal, que va impedir la constitució d'una única organització entre el que representaven Esquerra Republicana i la Unió Socialista, deixaria de tenir sentit a partir del 1951 quan, després de la Segona Guerra Mundial, en el Congrés de refundació de la Internacional Socialista celebrat a Frankfurt, el moviment socialista va abandonar la retòrica marxista i la definició de «partit de classe» per assumir el socialisme democràtic com a doctrina bàsica. En aquest sentit es pot afirmar, doncs, que Esquerra Republicana fou una socialdemocràcia *avant la lettre* perquè ja el 1931 —vint anys abans de la reconstitució de la Internacional Socialista— defensava un programa socialista democràtic incompatible amb cap horitzó totalitari.

ERC i la USC, doncs, van configurar, a la ciutat de Barcelona, una llista de coalició per a les eleccions del 12

d'abril de 1931 que, contra tot pronòstic, assolí la victòria, enduent-se 25 dels 50 regidors en joc. (Taula 1) Fou l'inici d'una curta però intensa història d'amor, doncs tot i mantenir les seves identitats polítiques diferenciades, durant tota l'època republicana ERC i la USC van presentar-se a tots els processos electorals en coalició, guanyant en vots en totes les ocasions: a les Corts Republicanes el 1931 i 1933, a les municipals el 1931 i 1934 i al Parlament de Catalunya el 1932. I a les darreres eleccions de l'època —les legislatives del 1936— liderant el Front d'Esquerres de Catalunya, que posà fi al Bienni Negre, amb mitja dotzena llarga d'organitzacions, des del catalanisme liberal d'Acció Catalana Republicana (ACR) i el sindicalisme agrari de la Unió de Rabassaires, fins a diverses forces comunistes —com el Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM), el Partit Comunista de Catalunya (PCC) i el Partit Català Proletari (PCP)— passant pel Partit Socialista Obrer Espanyol (PSOE), el Partit Republicà d'Esquerra (PRE) i el Partit Nacionalista Republicà d'Esquerra (PNRE), l'efímera organització escindida d'ERC que tornaria mesos després al partit mare.

Durant tota l'època republicana, ERC i la USC van presentar-se a tots els processos electorals en coalició, guanyant en vots en totes les ocasions

Taula 1

Eleccions municipals a Barcelona, 12 d'abril de 1931 (% vot candidatures i regidors electes)

CANDIDATURES	%	Regidors
ERC-USC (28 candidats d'Esquerra Republicana de Catalunya i 5 d'Unió Socialista de Catalunya)	33,63	25
Coalició Republicano-Socialista (20 candidats del Partit Republicà Radical, 4 de la Dreta Liberal Republicana, 3 de la Unió General de Treballadors, 3 del Partit Republicà Democràtic Federal i 2 del Partit Socialista Obrer Espanyol)	21,01	12
Lliga Regionalista (33 candidats)	20,33	12
Partit Catalanista Republicà (33 candidats)	15,14	-
Diverses candidatures republicanes autònomes (21 candidats)	4,02	1
Diverses candidatures monàrquiques (12 candidats)	2,59	-
Partit Liberal Català (11 candidats)	1,48	-
Bloc Obrer i Camperol (24 candidats)	1,02	-
Diverses candidatures independents (9 candidats)	0,72	-
Partit Comunista d'Espanya (13 candidats)	0,07	-

Font: Elaboració pròpia a partir dels resultats publicats, del 13 al 17 d'abril de 1931, al *Boletín Oficial de la Província de Barcelona* i als periòdics *Diario de Barcelona*, *El Diluvio*, *La Nau*, *El Noticiero Universal*, *L'Opinió*, *La Publicitat*, *La Vanguardia* i *La Veu de Catalunya*.

Per a la història els èxits electorals de l'època republicana han estat atribuïts a ERC en exclusiva, però la realitat és que sempre va anar en coalició amb la USC. Dels vint-i-cinc regidors barcelonins de la coalició del 1931, tres corresponien a la USC, repetint una distribució pràcticament

idèntica a les municipals de 1934, de vint-i-sis regidors, tres de la USC; i dels seixanta-set diputats de la coalició elegits al Parlament de Catalunya el 1932, cinc eren de la USC.

Al llarg d'aquells intensos sis anys (1931-1936) els resultats electorals

d'ERC i el seu minoritari però lleial soci, la USC, es varen moure en una forquilla del 40% al 60% dels vots, de manera bastant homogènia a les cinc demarcacions electorals, una per província, excepte Barcelona, dividida en dues, la capital i la resta.

Esquerra Republicana fou una socialdemocràcia *avant la lettre* perquè ja el 1931 defensava un programa socialista democràtic incompatible amb cap horitzó totalitari

Taula 2

Eleccions al Parlament de Catalunya, 20 de novembre de 1932 (% vot candidatures i escons)

CANDIDATURES	%	Escons
Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) - Unió Socialista de Catalunya (USC)	47,83	67
Lliga Regionalista (LR) - Unió Democràtica de Catalunya (UDC)	29,63	17
Partit Catalanista Republicà (PCR) - Partit Republicà Radical Socialista (PRRS)	8,48	1
Partit Republicà Radical (PRR)	5,71	-
Derecha de Cataluña (DC)	3,24	-
Bloc Obrer i Camperol (BOC)	2,37	-
Partit Republicà Democràtic Federal (PRDF)	1,80	-
Partit Comunista de Catalunya (PCC)	0,37	-
Extrema Izquierda Federal (EIF)	0,22	-
Partit Nacionalista Català (PNC)	0,15	-
Partit Socialista Obrer Espanyol (PSOE)	0,14	-
Estat Català - Partit Proletari (EC-PP)	0,02	-
Concentració Española (CE)	0,02	-

Font: Elaboració pròpia, a partir de VILANOVA. *Atlas electoral de la Segona República a Catalunya*.

Les eleccions al Parlament de 1932, són una mitjana prou representativa del període que permeten copsar d'una ullada el mapa polític de la Catalunya republicana. En el gràfic 1, d'esquerra a dreta i arrodonint els percentatges: el Bloc Obrer i Camperol (BOC), l'organització comunista majoritària, tot just ultrapassava el 2% dels vots; altres partits d'esquer-

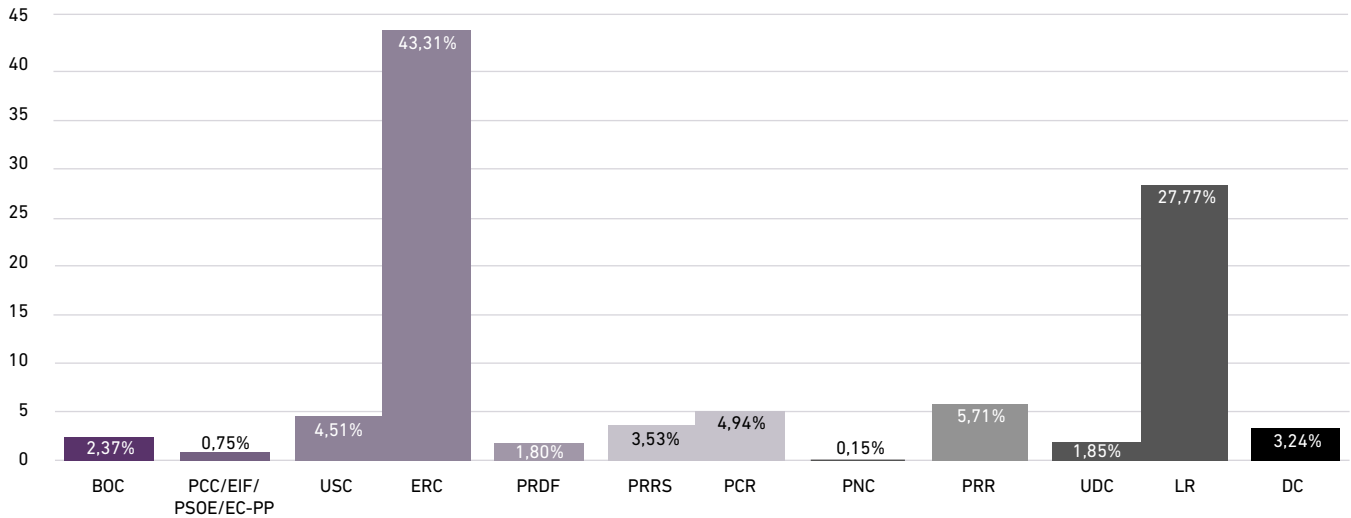
ra radical o marxista com el Partit Comunista de Catalunya (PCC) — vinculat al Partit Comunista d'Espanya—, el Partit Socialista Obrer Espanyol (PSOE), Extrema Izquierda Federal (EIF) i Estat Català-Partit Proletari (EC-PP), tots sumats rondaven el 0,8%; ERC, en coalició amb la USC, el 48% —en funció dels candidats i electes es pot atribuir

un pes a la USC del 5% i a ERC del 43%—; el Partit Republicà Democràtic Federal (PRDF), que agrupava els nostàlgics pimargallians, el 2%; el liberal Partit Catalanista Republicà (PCR), el màxim representant de l'elit intel·lectual catalana, en coalició amb el Partit Republicà Radical Socialista (PRRS) de Marcel·lí Domingo el 8% —en funció dels candidats i electes

A la Catalunya republicana es configurà un mapa polític amb dues forces majoritàries: ERC a l'esquerra i la Lliga a la dreta

Gràfic 1

Eleccions al Parlament de Catalunya, 20 de novembre de 1932 (% vot candidatures i partits)

Font: Elaboració pròpia, a partir de VILANOVA. *Atles electoral de la Segona República a Catalunya*.

Nota: El percentatge de vot atribuït a cada partit de les coalicions formades per ERC-USC, PCR-PRRS i LR-UDC s'ha calculat proporcionalment al nombre de candidats de les llistes i/o diputats que assoliren.

es pot atribuir un pes al PRRS del 3% i al PCR del 5%—; el separatista i centrista, Partit Nacionalista Català (PNC), el 0,2%; el lerroixista Partit Republicà Radical (PRR), cada cop més escorat cap a la dreta, el 6%; la Lliga Regionalista (LR), amb Unió Democràtica de Catalunya (UDC) de soci menor, el 30% —en funció dels candidats i electes es pot atribuir

un pes a UDC del 2% i a la Lliga del 28%—; i finalment l'agrupament de monàrquics alfonsins, carlins, tradicionalistes i catòlics espanyolistes de la Derecha de Cataluña (DC), el 3%.

Així doncs a la Catalunya republicana es configurà un mapa polític amb dues forces majoritàries: ERC —coalitzada amb la USC— a l'esquerra; i

la Lliga a la dreta; les quals, hegemonitzaren els seus espais polítics.

Alhora, hi havia set altres forces minoritàries: quatre en l'àmbit de l'esquerra, el BOC —després POUM—, el PRDF, el PRRS —després PRE— i el PCR —després ACR—; i tres en el de la dreta, el PRR, UDC i el conglomerat espanyolista.

Un partit que reflectia una base social conformada per classes mitjanes i populars, de professionals liberals, obreres i obrers manuals, comerciants, pagesos, rabassaires i jornalers

La base social

Però qui eren els 70.000 militants d'ERC, en un país de tres milions? Quina era la base social que la votava atorgant-li la victòria elecció rere elecció? Doncs un fidel reflex dels perfils dels principals lideratges del partit que ja hem vist: professionals liberals —advocats, metges, professors universitaris, escriptors, periodistes...—; petits industrials, propietaris i comerciants; empleats públics i privats —mestres, comptables...—; i sobretot obrers manuals —en fàbriques o tallers— i camperols —pagesos, rabassaires i jornalers. El país no era un altre. La immensa majoria de la població eren treballadors manuals, al camp o a la ciutat. El 1930 el sector agrari representava encara el 26,3% de la població activa catalana. A falta d'estudis específics de l'època sobre els votants d'ERC, podem fixar-nos en la seva base d'electes locals. De 42 alcaldes d'ERC afusellats pel franquisme dels que coneixem la seva professió: el 54,7% eren treballadors del camp —pagesos, rabassaires i jornalers—; el 21,5% eren treballadors manuals —lampistes, fusters, manyans, mecànics, paletes, sabaters, sas-

tres, transportistes...—; el 9,5% professionals liberals —advocats, escriptors...—; el 9,5% comerciants, comissionistes i industrials; i el 2,3% funcionaris.²⁷

Per aprofundir, es podria baixar a buscar exemples a nivell local, n'hi ha a centenars. N'agafarem un parell més com a mostra. En primer lloc la composició de l'Ajuntament de Cerdanyola del Vallès fruit de les eleccions municipals de gener de 1934. El Centre Republicà Federal (ERC) guanyà per 756 vots enfront els 555 vots del Casal Catalanista (Lliga). Jaume Grau, l'alcalde d'ERC, era recader en carro i dels set regidors del partit, hi havia tres pagesos, un rabassaire, un jornalier, un pallisser i un impressor. Dels quatre regidors de la Lliga: un empresari tèxtil, el propietari de la fusteria, l'encarregat de la farina i un pagès.²⁸ Un segon exemple és el perfil de les pioneres del municipalisme feminista, les quatre primeres dones electes de la història de Catalunya a les municipals de gener de

27 SOLÉ I SABATÉ; DUEÑAS, *El franquisme contra Esquerra. Els alcaldes i diputats afusellats d'Esquerra Republicana de Catalunya*.

28 SÁNCHEZ, *La Segona República i la Guerra Civil a Cerdanyola (1931-1939)*.

1934, totes d'ERC: la mestra d'escola Nativitat Yarza (1872-1960), alcaldessa de Bellprat; la treballadora del tèxtil Justa Goicoechea (1896-1973), regidora a l'Hospitalet de Llobregat; la mestra de guarderia Fidela Renom (1891-1987), regidora a Sabadell; i la botiguera Consol Nogueras (1882-1951), regidora a Mataró.²⁹

No cal ampliar gaire més. L'historiador Ramon Batalla, en el seu llibre sobre els casinos republicans a Rubí conclou: «Contradient el tòpic que considerava el republicanisme com un moviment petitburgès, crec que ha quedat clar que a Rubí la seva base social era clarament obrera i popular. La realitat social rubinenca, com a moltes poblacions catalanes, era un aiguabarreig agrícola-industrial en què sovint els principals detentors de la riquesa eren absents i en què estaven clarament definits dos sectors que polaritzaven la vida social. L'un era constituït per les classes propietàries, de la terra, de les botigues o de les empreses de qualsevol tipus; i l'altre, per les

29 AA.DD., 1934-1939. *Pioneres del municipalisme feminista: Nativitat Yarza, Justa Goicoechea, Fidela Renom, Consol Nogueras, Caterina Casas; IVERN, Les dones d'Esquerra, 1931-1939*.

Les quatre primeres dones electes de la història de Catalunya a les municipals de gener de 1934 eren d'ERC, totes elles

alienes a la propietat. I els membres d'aquell sector benestant eren generalment conservadors, mentre que el republicanisme i l'obrerisme van arrelar sobretot entre les classes populars».³⁰

En definitiva Esquerra Republicana és el reflex d'una àmplia base social que l'escriptor i periodista Eugeni Xammar (1888-1973) va retratar magistralment, en un article publicat el 1944 a *Foc Nou*, una revista editada a Tolosa de Llenguadoc pels exiliats catalans. Davant la sortida de la clandestinitat d'Esquerra a França i la seva reorganització pública, setmanes després d'haver-se posat fi a l'ocupació nazi, Xammar es preguntava qui era la gent d'Esquerra i es responia:

«Al departament dels Pirineus Orientals, a les terres del Rosselló i de la Cerdanya, del Conflent i del Vallespir, les masses de l'Esquerra es mouen, i si es mouen és senyal que viuen.

Les masses de l'Esquerra? Perfectament, sí senyors, les masses

de l'Esquerra, d'aquest gran partit català de soca i arrel, que porta el nom d'Esquerra Republicana de Catalunya. L'alcalde de Sant Celoni, el jutge de Montbrió, el veterinari de Ripoll, el fabricant de mitges de Calella o de Canet i el seu tenidor de llibres, i el metge també, i l'advocat i l'arquitecte, barrejats amb el parcer i el terratinent, amb el botiguer del Born, amb el teixidor de Sabadell i el filador de Navarcles, els homes d'estudi al costat dels homes d'ofici, dependents del comerç i de la indústria, els pagesos del Vallès i del Camp de Tarragona, del Pla d'Urgell, del Pla de Bages i de la Plana de Vic, els hortolans del Baix Llobregat i del Maresme, els pescadors de l'Estartit i de l'Ametlla de Mar, els tapers de l'Empordà i els apotecaris d'Olot. Tots hi són.

Tots en són. El federal de tota la vida, esdevingut militant de l'Esquerra en veure que se li acostava l'hora de la mort. El menys de trenta anys de la JEREC, amb la clenxa ben partida, l'ull obert, el nas decidit, el gest breu, el pas ferm i tota la vida davant d'ell. El vell catalanista de la Unió Catalanista, el vell republicà de la Unió Republicana. El secretari de la coopera-

tiva de Montblanc, el president de la Germandat de Sant Sadurní, el corista de l'Orfeó Manresà, el sardanista convençut i l'excursionista recalci-trant, el soci del grup esperantista de Vilafranca i el delegat de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana a la Pobla de Lillet. El mestre d'escola de Matadepera i el bibliotecari de l'Ateneu Obrer del Poble Sec, el subscriptor de les Edicions Proa, el síndic del Sindicat Agrícola, el vocal del Sindicat Vinícola, el tresorer del Casal i el membre de la Junta de la Comarcal i el director del quadre teatral, el Manelic de *Terra baixa* i Don Godofredo d'*El castell dels tres dragons*, el senyor Esteva i el senyor Canons, en Romagosa i en Reco-lons, el Pepet, el Jaumet, el Cintet, el Quimet, el Peret i el Joanet. De les masses de l'Esquerra n'és tothom i ningú no manca quan és cridat. Si cal deixar la feina es deixa. El que ara fa de pagès a Ceret o a Vinçà, perd un jornal. El que fa de llenyater a Montlluís en perd dos. L'obrer de Perpinyà en perd mig. Però a la reunió general no n'hi mancarà ni un. Feia quatre anys que cadascú anava per les seves. Ara s'ha fet sentir una veu i tots l'han reconeguda. A la veu de Catalunya, les masses de

30 BATALLA, *Els casinos republicans: política, cultura i esbarjo. El Casino de Rubí, 1884-1939*.

Ben lluny de la imatge d'un «partit petitburgès» ERC va ser el primer partit de masses català digne d'aquest nom, amb uns lideratges diversos, sòlids, forts i carismàtics

L'Esquerra responen present. Avui és a Perpinyà, demà serà a Carcassona, demà passat serà a Tolosa i a Montpeller. I les masses de l'Esquerra a França que ara responen present, saben certament que hi ha a Catalunya, invisibles i presents, unes masses de l'Esquerra que esperen la seva hora. Aquesta certesa els dona una gran força i una gran voluntat. A França i a Catalunya les masses de l'Esquerra es mouen i si es mouen és senyal de que viuen.

Que cap catalanista, que cap patriota català no ho oblidí. Tot és possible a la nostra Pàtria si es compta amb aquestes masses de l'Esquerra i res de bo no podrà fer-se sense elles. Perquè... deixeu-m'ho dir poc a poc, sospesant cada paraula. Perquè les masses de l'Esquerra són Catalunya mateixa».³¹

Conclusions

Ben lluny de la imatge d'un partit «petitburgès», ERC, la força hegemònica de la Catalunya republicana

i popular, va ser el primer partit de masses català digne d'aquest nom, amb uns lideratges diversos, sòlids, forts i carismàtics i una implantació territorial extensa i homogènia de nord a sud del país. Un partit que reflectia una amplíssima base social conformada per classes mitjanes i populars, de professionals liberals, obreres i obrers manuals, comerciants, pagesos, rabassaires, jornalers... amb un ambiciós programa reformista de transformació social i política, però alhora amb una fe cega i lleialtat incombustible a les virtuts de la democràcia parlamentària, al respecte escrupolós a la voluntat ciutadana, expressada a través de les urnes, «com a única font de dret i origen exclusiu i legítim del poder».³² En definitiva, un partit socialdemòcrata en tota regla. Un dels primers de la història europea, en el sentit modern del terme. ■

■ Bibliografia

AA.DD. 1934-1939. *Pioneres del municipalisme feminista: Nativitat Yarza, Justa Goicoechea, Fidela Renom, Consol Nogueras, Caterina Casas*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2020.

ALQUÉZAR I ALIANA, Ramon (et al.). *Esquerra Republicana de Catalunya: 70 anys d'història, 1931-2001*. Barcelona: Columna, 2002.

BARRULL I PELEGRÍ, Jaume. *Humbert Torres, metge, filòsof, polític*. Lleida: Alfazeta, 2009.

BATALLA I GALIMANY, Ramon. *Els casinos republicans: política, cultura i esbarjo. El Casino de Rubí, 1884-1939*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999, p. 235.

BRUGUERA I BATALLA, Rafel. *Martí Rouret, L'Escala, Móra d'Ebre, Barcelona, Mèxic*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2019.

COLOMER I ROVIRA, Margarida. *Josep Abril, alcalde de Mataró afusellat pel franquisme*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2018.

CULLA I CLARÀ, Joan Baptista. *Joan Casanelles i Ibarz (1904-1986). Memòries i biografia*. Barcelona: Ajuntament, 1991.

CULLA I CLARÀ, Joan Baptista. *Esquerra Republicana de Catalunya, 1931-2012. Una història política*. Barcelona: La Campana, 2013.

ESQUERRA REPUBLICANA DE CATALUNYA. *Principis bàsics aprovats per l'Assemblea de constitució del Partit d'Esquerra Republicana de Catalunya*. Barcelona: Esquerra Republicana de Catalunya, 1931.

31 XAMMAR, «Reflexions d'un Catalanista. Les masses de l'Esquerra».

32 ESQUERRA REPUBLICANA DE CATALUNYA, *Principis bàsics aprovats per l'Assemblea de constitució del Partit d'Esquerra Republicana de Catalunya*.

FERRÉ I TRILL, Xavier. *Pere Cavallé, ciutadania republicana*. Reus: Edicions del Centre de Lectura, 2009.

FERRER I ROCA, Joaquim. *Francesc Layret (1880-1920)*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2010.

FORT I COGUL, Eufemià. *Ventura Gassol, un home de cor al servei de Catalunya*. Barcelona: Edhasa, 1979.

GALLART I SORT, Amadeu. *La lluita per la República a la Seu, a l'Alt Pirineu i a Andorra: la figura d'Enric Canturri (1931-1939)*. La Seu d'Urgell: Edicions Salòria, 2020.

GUILLAMET LLOVERAS, Jaume. *El setmanari L'Opinió i la fundació d'Esquerra Republicana de Catalunya (1928-1931)*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2021.

IVERN I SALVÀ, Maria Dolores. *Esquerra Republicana de Catalunya (1931-1936)*. 2 volums. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988-1989.

IVERN I SALVÀ, Maria Dolores. *Les dones d'Esquerra, 1931-1939*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2007.

IZQUIERDO I BALLESTER, Santiago (Coord.). *Els orígens del republicanisme nacionalista. El Centre Nacionalista Republicà a Catalunya (1906-1910)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2009.

MARÍN I OTTO, Enric (comissari). *ERC, 70 anys. I obrirà solcs l'Esquerra catalana*. Barcelona: Museu d'Història de Catalunya, 2001. [Exposició].

PÉREZ NESPEREIRA, Manuel. *Jaume Aiguader, la nació popular*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2018.

PLANAS I SERRA, Albert. *Antoni Dot i Arxer, 1908-1972*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2008.

POBLET I GUARRO, Josep Maria. *Història de l'Esquerra Republicana de Catalunya, 1931-1936*. Barcelona: Dopesa, 1976.

PUY I JUANICO, Josep. *Samuel Morera, alcalde republicà de Terrassa*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2019.

ROTGER I DUNYÓ, Àgnes. *Joan Ventosa i Roig, impulsor del cooperativisme, de Catalunya a Mèxic*. Valls: Cossetània, 2012.

RUBÍ I CASALS, Gemma; ESPINET I BURUNAT, Francesc. *Solidaritat Catalana i Espanya*. Barcelona: Base, 2008.

SALLÉS I BONASTRE, Anna. *Quan Catalunya era d'Esquerra*. Barcelona: Edicions 62, 1986.

SÁNCHEZ I GONZÁLEZ, Miquel. *La Segona República i la Guerra Civil a Cerdanyola (1931-1939)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993.

SANCHO I SANCHO, Josep. *El Marcel·linisme a les Terres de l'Ebre (1914-1939)*. Benicarló: Onada, 2016.

SOLÉ I SABATÉ, Josep Maria. *1859-1933. Francesc Macià. Una Catalunya lliure, justa, pròspera i gloriosa*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2008. [Exposició].

SOLÉ I SABATÉ, Josep Maria. *1882-1940. Lluís Companys, polític fins a la mort*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2008. [Exposició].

SOLÉ I SABATÉ, Josep Maria; DUEÑAS, Oriol. *El franquisme contra Esquerra. Els alcaldes i diputats afusellats d'Esquerra Republicana de Catalunya*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2007.

SOLER I BECERRO, Raimon. *Les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931 a Catalunya*. Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials, 2016. [Working Papers, 342].

TEIXIDOR I COLOMER, Anna. *Amb la República al cap i Catalunya al cor: Empordà Federal, 1911-1938*. Girona: Diputació, 2011.

TEIXIDOR I COLOMER, Anna. *Josep Puig Pujades, líder del republicanisme empordanès*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2013.

UCELAY-DA CAL, Enric; GONZÁLEZ I VILALTA, Arnau. *Joan Lluhí i Vallescà. L'home que va portar la República*. Barcelona: Base, 2016.

VILANOVA RIBAS, Mercedes. *Atles electoral de la Segona República a Catalunya*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2005.

VINYES I ROIG, Pau. *Visca la República! Joaquim Ventalló, periodista, polític, poeta i traductor*. Barcelona: Fundació Josep Irla, Duxelm, 2010.

XAMMAR I PUIGVENTÓS, Eugeni. «Reflexions d'un Catalanista. Les masses de l'Esquerra», *Foc Nou* [Tolosa de Llenguadoc], 7 d'octubre de 1944, p. 1-2.